
Lietuviškasis Adamo Gottlobo Casparini veiklos matas

Leonidas Melnikas

*Lietuvos muzikos ir
teatro akademija,
Gedimino pr. 42,
LT-01110 Vilnius, Lietuva*

Tyrimo objektas – XVIII a. II pusės Lietuvos muzikos kultūra, jos sąlytis su bendraeuropinėmis meno raidos tendencijomis.

Tyrimo tikslas – apibūdinti kultūrinės ir istorinės sąlygas bei aplinkybes, lėmusias Adamo Gottlobo Casparini veiklą Lietuvoje, parodyti bendraeuropinės meninės integracijos intenciją kaip reikšmingą Lietuvos XVIII a. II pusės muzikinės raidos apraišką.

Tyrimo metodai: analizuojant istorinius dėsningumus bei lyginant ávairias kúrybinės saviraiškos formas straipsnyje taikomas istorinis ir komparatyvis-tinis tyrimo metodai.

Raktaþodþiai: XVIII a. II pusės Lietuvos muzikos kultūra, Vilniaus Ðv. Dvasios baþnyies vargonai, vargondirbystė, Adamas Gottlobas Casparini, Johannes Dawidas Hollandas, Dietrichas Ewaldas von Grotthussas

Adamo Gottlobo Casparini (1715–1788) vardas þenklu Lietuvos muzikos kultúroje. Tai daug pasakan-tis XVIII a. Lietuvos sąlytis su aukótája klasikinės muzikos tradicija, akivaizdþiai liudijantis Europos kul-túros paveldo bendrumà. Meno raida daþnai tapati-nama su didþiojò kúrèjò veikla. Istorinë atmintis me-na ne kuklius muzikus, uþtikrinanèius nenumaldomà istorijos proceso vyksmà, bet ryðkias asmenybes, ins-piruojanèias akivaizdþius kúrybos pokyèius. Visa, kas patenka á meno galiùnò orbità, tarsi ágauna iðlieka-mosios vertės spindesà Bûtent todël A. G. Caspari-ni pëdsakas Lietuvos muzikos kultúros erdvėje – tarsi jos papildomas bendraeuropinis išmatavimas.

A. G. Gottlobas priklausė garsiai Casparini¹ var-gondirbiø giminei, kurios meninis paveldas iðskirti-nas keliais aspektais. Visò pirma jis sietinas su Euge-no Casparini, garsiausio ðios vargondirbiø giminės atstovo, indëliu formuojant tobulà baroko epochos vargonø modelà Istoriniø aplinkybiø sankirta lëmė, kad vargonø muzika nemaþu mastu tapo baroko epo-chos muzikinio mástymo skleidėja. Ði iðskirtinë var-gonø funkcija neatsiejama nuo vargondirbiø reali-zuotos instrumento kaip atitinkamos garsinės esteti-kos idëjos. E. Casparini, sėkmingai pritaikæs Vokie-tijoje kai kurias italø vargondirbiø tradicijas, verti-namas kaip meistras, suteikæs itin veiksmingà imp-ulsà barokinio vargonø statybos tradicijø formavi-muisi. Jis minimas kaip reikðmingas Gottfriedo Sil-bermanno (1683–1753) pirmtakas², o tai – tiesioginë sàsaja su Johannu Sebastianu Bachu, kurio kúryba vargonams buvo inspiruota bûtent G. Silbermanno instrumentø.

Kitas svarbus Casparini paveldo iðskirtinumo as-pektas – ðios giminės veiklos mastai. Jø statyti var-

gonai apima didþiulà kultúrinà arealà nuo Italijos, Austrijos, Vokietijos, Bohemijos iki Pabaltijo ir Skan-dinavijos. Dirbdami ávairiuose regionuose, bendrau-dami bei bendradarbiaudami su paèiais iðkiliausiais savo srities specialistais, Casparini uþtikrino baroko vargondirbystės tradicijø sklaidà, sintezavo geriausias ið jø.

A. G. Casparini paveldėjo ne tik garsø savo gi-minės vardà bei garbingà vargondirbiø profesijà, bet ir giminės puoselèjamà meistriðkumà. Amato jis mo-kësi ið savo giminio, o 1735–1737 m. tobulinosi ir dirbo pas vienà labiausiai þinomø anuomet vargonø statytojò – Heinrichà Gottfriedà Trostà³ (~1681–1759). Jacobo Adlungo veikale „Musica mechanica organoedi“ (1768) jis minimas kaip H. G. Trosto pagalbininkas statant garsiuosius Altenburgo pilies vargonus (Schloßorgel)⁴. Nėra abejonio, kad tai jam buvo labai reikðminga patirtis, nors, pasak kai kuriø liudytojø, jis kritiškai vertino šiuos vargonus⁵. Beje, visai tikėtina, kad dalyvaudamas Altenburgo vargo-nø statyboje jis galėjo susipaþinti ir su ðio instru-mento ekspertizæ atlikusiu G. Silbermannu.

1737 m. A. G. Casparini gràþo á Rytprúsius ir greitai tapo pripaþintu meistru – jam buvo suteiktas Karaliauèiaus dvaro vargondirbio statusas. A. G. Cas-parini meistriðkumà liudija 1776 m. jo pastatyti Vil-niaus Ðv. Dvasios baþnyies 31 balso, dviejø manu-alø ir pedalo vargonai. Likimas lëmė, kad ðiandien tai bene vieninteliai iðlikà autentiðki Casparini gim-inės vargonai⁶.

Apie puikius Vilniaus Ðv. Dvasios baþnyies var-gonus bei apie patà A. G. Casparini yra raðyta pa-kankamai daug. Maþiau tyrinėta lietuviðkoji XVIII a. pabaigos kultúrinė bei meninė erdvė, kuri lëmė naujò

vargonø statybà, o vèliau – instrumento absorbavimo á esamà kultūrinà kraðtovaizdà galimybés.

A. G. Casparini laikmeèio Lietuvos muzikos kultūros vertinimas yra sudètingas ir kontroversiškas. Ir ne tik todël, kad individualus meno suvokimas lemia neiðvengiamà diskusijos grūdà kiekviename meno vertinimo akte, bet ir todël, kad XVIII a. Lietuvos muzikos palikimas, ilgà laikà dël daugelio prieþasèiø iðkritæs ið muzikologø dëmesio⁷, vis dar nėra sulaukæs kompleksinës, gausia autentiðka istorine medþiaga, faktais ir visapuse paveldo analize pagrãstos mokslinës koncepcijos. Mokslininkø „invazijos“ á ðià srità nėra daþnos, o, kaip þinia, nepasiekus reikiamos mokslo tyrimø „kritinës masës“, juose neiðvengiamai jauèiama abejonë, netikrumas dël iðvadø⁸. A. G. Casparini Vilniaus Ðv. Dvasios baþnyèios vargonai kaip tik puikiai atspindi neapibrëptà padëtà, kai randame pakankamai argumentø, leidþianèiø tiek pagrãsti, tiek paneigti labai prieðingus XVIII a. Lietuvos muzikos istorijos vertinimus. A. G. Casparini vargonai Vilniuje ðiandien kelia daugiau klausimø, nei teikia atsakymø. Tad kà liudija ðis puikus instrumentas:

- ar muzikos pakilimà lydintà reklumà, leidþiantà naujø vargonø úpsakyme matyti dësningumà, aiðkià nuostatà skatinti tik tai, kas yra geriausio, ryðkiausio, nuostabiausio;

- ar prieðingai, nieko nereikiðkiantà atsitiktinumà, aplinkybiø sankirtà, kurios netikëtas rezultatas – ðe-devras, atsiradæs dykumoje.

Vienareikiðmiðkai atsakyti á ðiuos klausimus nėra lengva. Kà mes þinome apie ðà metà?

XVIII a. II pusë Lietuvos istorijoje – politinio nuosmukio laikotarpis. Tarpusavio kivirèai, intrigos galutinai susilpnino Lietuvos-Lenkijos valstybæ, kuri nebepajëgë atsispirti kaimyniø – Rusijos, Prūsijos, Austrijos – ekspansijai. Keli Lietuvos-Lenkijos padalijimai ir nepriklausomybë buvo visiðkai prarasta.

Yra pakankamai liudijimø, kad politinà saulëlydà lydëjo ir kultūrinis nuosmukis. Vienas tokiø liudijimø yra Georgo Forsterio⁹, 1784–1787 m. Vilniaus universiteto profesoriaus, raðtai. G. Forsterio plunksnai priklauso gana iðkalbingi patirtø áspûdþiø apraðymai atvykus á Lietuvà. Ðio mokslininko mintys yra juolab ádomios, nes turime galimybæ paþvelgti á to meto Lietuvà ir jos kultūrà tarsi ið ðalies – þmogaus, kaip ir A. G. Casparini, susieto su vokieèiø dvasine erdve, jai būdinga kultūrine tradicija, akimis. 1784 m. gruodþio 17 d. laiðke ið Vilniaus G. Forsteris raðë: „...Tiesa, Jums prisipaþstu – kad ir viskam nusiteikæs, kad ir kaip pasirengæs kontrastui, vis dëlto buvau stipriai sukrëstas áþengæs á ðià ðalà smukimas, apsileidimas moraline ir fizine prasme, tautos puslaukiniðkumas ir puskultūrë, smëltingo, tamsiø miðkø visur dengiamo kraðto vaizdas virðijo viskà, kà galëjau ásvaizduoti. Vieniðumo minutæ verkiau – dël savæs, o paskui, kai pamàþelë atsigavau, – dël taip giliai nusmukusios tautos“¹⁰.

Jo úpraðuose randame áspûdþiø nuotrupø ir apie muzikos gyvenimà: „...Kilmingieji prastuoliai aplink mus negali suprasti, kodël nesilankome baliuose ir nelodþiame faraono arba nelankome lenkø teatro, mimikos meno tobulumu papengusio maþdaug tiek, kiek olandø teatras, arba koncertø, kuriuose turëtø kentëti mûsø ausys“¹¹.

Be abejonës, tai reikiðmingas autentiðkas dokumentas, atspindintis amþininko áspûdþius ir jausmus, patirtus jam susidûrus su nauja, kultūros popiûriu akivaizdþiai svetima aplinka. Kita vertus, ðis gan kritiškas, „negeroves“ fiksuojantis þvilgsnis negali būti priimtas kaip galutinis nuosprendis, ávirtinantis vien negatyvø kultūrinës padëties Lietuvoje ávertinimà. Juk pats liudytojas G. Forsteris Lietuvoje atsirado neatitiktinai – já pakvietë dëstyti Vilniaus universitete. Jau vien tai byloja apie vietos elito siekà plësti intelektualø horizontà¹². Ádomûs ir G. Forsterio mini mi koncertai. Nors ávertinimai nelabai palankûs (kaip þinia, muzikos vertinimas – skonio dalykas), visgi Vilniuje vieðai muzikuota, o tai – daug reikiðkantis kultūros istorijos faktas. Ði savotiðka „kritikos kritika“, kylanti ásigilinus á G. Forsterio iðsakytas mintis, gali būti pagrãsta ir svaresniais argumentais. Juk nesunkiai randame istoriniø liudijimø, kurie XVIII a. Lietuvos muzikos panoramoje leidþia matyti ne vien tik nykias pilkas spalvas, bet, prieðingai, patvirtina teiginà apie pastovià intencijà plësti Lietuvoje kultūros horizontus, artëti prie europiniø muzikavimo tradicijø. Ðios intencijos apraiðkas Lietuvos XVIII a. kultūros kontekste atspindi trys charakteringi, skirtingas muzikinio gyvenimo plotmes apibûdinantys pavyzdþiai¹³:

- profesionalaus muzikanto Johanno Dawido Hollando veikla ir kûryba,

- muzikos mylëtojo Dietricho Ewaldo von Grotthusso sàlytis su meno pasauliu,

- Lietuvoje dirbusiø vargonø meistrø kultūrinis paveldas.

Johannas Dawidas (Jan Dawid) Hollandas (1746–1827) á Lietuvà atvyko 1782 m. kunigaikðèio Motiejaus Radvilos kvietimu vadovauti dvaro kapelai Nesvyþiuje. Tuo metu jis buvo pakankamai pripaþintas ir pagarsæs muzikas, pried atvykdamas á Lietuvà ëjæs labai garbingas bei aukõtai vertinamas Hamburgo Šv. Kotrynos (*Katharinenkirche*) ir Katedros (*Dom*) muzikos direktoriaus pareigas. Ðias pareigas uþëmusio muziko autoritetas geriau suprantamas prisiminus, kà tuo metu muzikos kultūroje reikiðkë Hamburgas (buvusi Hanza) – turtingas prekybos miestas, ne tik turëjæs pakankamai finansiniø iðtekliø remti menà, bet ir neribojæs kunigaikðèiø dvarams būdingais suvarþymais muzikø kûrybinës saviraiðkos. Hamburgas buvo vienas labiausiai muzikus viliojusio miestø Vokietijoje, garsiausi menininkai ëia siekë tarnybos: ávairiu metu Hambrege dirbo G. F. Händelis, G. P. Telemannas, J. Matthesonas, ëia lankësi bei stengësi gauti tarnybà J. S. Bachas, o amþiaus pa-

baigoje karaliavo C. P. E. Bachas – penkiø baþnyøio muzikos direktorius ir Ðv. Jono baþnyøios kantorius. Visa tai reikðmingos detalës, leidþianøios geriau suprasti bei ávertinti á Lietuvà atvykusio J. D. Hollando kûrybinæ potencijà.

Kas gi paskatino ðà muzikà atsisakyti pavydøtinø tarnybos Hamburge ir atsiliepti á kvietimà ið Lietuvos? Tiesioginiø duomenø, kuriais remdamiesi galëtume atsakyti á ðà klausimà, nėra. Visgi galime iðkelti vienà pakankamai pagrãstà prielaidà: svarus argumentas, nulëmæs J. D. Hollando sprendimà, buvo jà pakvietusio Motiejaus Radvilos asmenybë¹⁴ ir kunigaikðøio globojamas Nesvyþiaus dvaro teatras bei kapela¹⁵. J. D. Hollandas, matyt, òia áþvelgë aiðkias perspektyvas realizuoti savo kûrybinius sumanymus. Savo ruoþtu Radvilos kvietimas, atvedæs J. D. Hollandà á Lietuvà, dar kartà paliudija ankøiau iðsakytà teiginà apie Lietuvos elito intencijas plësti kraøto kultûrinius horizontus. Ðia prasme J. D. Hollando ir A. G. Casparini veikla Lietuvoje – pakankamai artimi dalykai.

Nesunku spëti, kad bene pagrindinis J. D. Hollandui keltas uþdaviny, atvykus á Nesvyþiø, buvo atnaujinti ir praturtinti dvaro teatro repertuarà. Domëjimasis muzikiniu teatru buvo akivaizdus J. D. Hollando ir kunigaikðøio Radvilos sàlyøio taðkas. Motiejaus Radvilos laikais Nesvyþiaus dvaro teatras iðgyveno didþiausią pakilimà, kurio neatsiejama dalis – J. D. Hollando kûryba¹⁶. Labai sëkmingas buvo ir ðiø dviejø þmoniø bendros kûrybos vaisius – J. D. Hollando trijø veiksmoniø opera „Agatka czyli przyjazd pana“ (Agotëlë, arba pono atvykimas), sukurta pagal Motiejaus Radvilos libretà. Opera buvo pastatyta 1784 m. karaliaus Stanislovo Augusto apsilankymo Nesvyþiuje proga ir turëjo didþiulà pasisekimà. Tais paëiais metais Nesvyþiuje buvo pastatytas ir J. D. Hollando trijø veiksmoniø herojinis baletas pagal P. Caselli libretà „Orphee aux Enfers“ (Orfëjus pragare). Po kurio laiko Varðuvoje þiûrovai iðvydo baletà „La Rosizre de Salency“ (Ropiø pardavëja ið Salensi, 1788) ir dviejø veiksmoniø operà „Cudzy majatek nikomu nie sùþy“ (Svetima laimë netarnauja niekam, 1792). 1792 m. Varðuvoje buvo atlikta ir jo „Symfonia narodowa“ (Liaudiðkoji simfonija), kurios antroji dalis buvo pavadinta „Une polonaise de chasse“.

Baigæs tarnybà Radvilø dvare, J. D. Hollandas nebegrãþo á Vokietijà, bet apsigyveno Vilniuje¹⁷. Tòlimesnë jo veikla susijusi su Vilniaus universitetu. Nuo 1802 m. òia jis dëstë muzikà, dirigavo orkestrui, vadovavo chorui. Platø J. D. Hollando interesø ratà liudija ir jo 1806 m. paskelbtas teorinis veikalas „Traktat akademicki o prawdziwey sztuce muzyki, oraz dodatek o uëywaniu harmonii“ (Akademinis traktatas apie tikràjà muzikos menà)¹⁸, kuriame randame minøio, artimø labai paþangiai to meto C. Ph. E. Bacho studijai „Versuch über die wahre Art das Clavier zu spielen“ (Veikalas apie tikràjà

menà groti klavyru)¹⁹. Jo pratarmëje J. D. Hollandas mini, esà Lietuvoje trûksta muzikos mokytojø, nėra vadovøliø, jauëiamas bendras muzikos meno atsilikimas. Ði aplinkybë, matyt, kaip tik ir paskatino jà parengti veikalà bei paskelbti spaudoje. Kita vertus, pastaba apie ne itin palankià muzikos būklæ Lietuvoje verëia pakartoti jau iðsakytà mintà: nors tokio lygio muzikas kaip J. D. Hollandas to meto Lietuvoje buvo greièiau iðimtis nei taisyklë, visgi pats jo buvimo faktas – rimtas meno paþangos þenklas.

Áþvelgiant XVIII a. pabaigos Lietuvos muzikos paveldà greta muzikø profesionalø privalu paminëti ir aristokratus muzikus mëgëjus, suteikianøius kultûrai spalvingumo. Tokiems mëgëjams teko kelios labai svarbios funkcijos:

- bûdami mecenatais jie uþtikrino paramà muzikams plëtojant savo veiklà, sudarë sàlygas muzikos sklaidai;
- bûdami iðprususiais, puikiai iðsilavinusiais þmonëmis jie aukðtai iðkëlë profesionalumo kartelæ, buvo reiklûs kûrybos vartotojai;
- priklausydami Europos elitui jie skatino kultûrinës integracijos procesus;
- patys pasireikðdami meninëje veikloje jie paliko pëdsakà (kartais labai ryðkø) kultûros pavelde.

Tarp XVIII a. Lietuvos aristokratø muzikos mylëtojø iðsiskiria Dietricho Ewaldo von Grotthusso asmenybë (1751–1786). Ðis ið Kurðo kilæs didikas turëjo Ðiaurës Lietuvoje esantà Geduøio dvarà, kuriame praleido nemaþà dalà savo neilgo gyvenimo²⁰. Muzikos istorijoje D. E. von Grotthussas iðgarsëjo artima draugyste su C. Ph. E. Bachu.

XVIII a. II pusës muzikos kultûroje C. Ph. E. Bachui priklausë iðskirtinë vieta. Jis buvo neginëjamas autoritetas: garsus kompozitorius, puikus atlikëjas, plaèiai pripaþinto muzikos teorinio veikalo autorius. Be to, jis buvo ir neprilygstamas vadybininkas, labai daug prisidëjæs prie savo kûrybos sklaidos ir vardo iðgarsinimo. Jo surengta natø leidiniø, pateikianøio naujausius jo kûrinius, prenumerata pasiekdavo adresatus ne tik visoje Vokietijoje, bet ir Anglijoje, Vengrijoje, Rusijoje, taip pat ir Pabaltijy²¹. Þinomas jo paveldo tyrinëtojas H. G. Ottenbergas raðë: „XVIII amþiaus antrojoje pusëje, kalbant apie „didþjà Bachà“, beveik visada omeny buvo turimas Carlas Philippas Emanuelis“²². Tad D. E. von Grotthusso artimas bendravimas su tokia menininku suteikia reikðmingà akcentà Lietuvos XVIII a. muzikos kultûrai.

Istorija iðsaugojo daug D. E. von Grotthusso ir C. Ph. E. Bacho draugystæ liudijanøio dokumentø ir duomenø. Jiedu susiraðinëjo, D. E. von Grotthussas prenumeravo C. Ph. E. Bacho platintus natø leidinius, savo ruoþtu ðis koregavo D. E. von Grotthusso sukurtø kûrinø rankraðæius, atliko juos Hamburge. 1781 m. lankydamasis Hamburge D. E. von Grotthussas ásigijo ið C. Ph. E. Bacho jo daug metø turëtà, G. Silbermanno pagamintà klavikordà. Ðis in-

strumentas buvo C. Ph. E. Bacho ir jo amžininko labai vertinamas, jį savo upraūose negailėdami grafiškai pagyros įodpiū ne kartà minėjo tokie įymūs to meto įmonės kaip Charles'as Burney, Johannas Friedrichas Reichardtas, Matthias Claudius. Legendinè aureolè klavikordui teikè ne tik puikios garsinės charakteristikos, bet ir dviejū su juo susijusio išskirtiniū asmenybio ūlovè – jà pagaminusio G. Silbermanno bei jà turėjusio, mielai juo skambinusio ir visiems jà noriai demonstravusio C. Ph. E. Bacho. Dà idgarsėjusà instrumentà D. E. von Grotthussas atsigabeno à Lietuvà²³. Idlydèdamas jà C. Ph. E. Bachas parašè savo garsojà „Abschied vom Silbermannschen Klavier, in einem Rondo E-moll“ (Atsisveikinimo su Silbermanno klavyru rondo). D. E. von Grotthussas pasiulgè kaip tikras menininkas, atsakydamas C. Ph. E. Bachui dedikuotu rondo „Freude über den Empfang des Silbermannschen Clavier, in einem Rondo C-Dur“ (Džiaugsmas Silbermanno klavyrà gavus). Puikus draugystės įenkla, reprezentavęs to laiko muzikinè dvasià!

Paskutinis ūtrichas, vertinant XVIII a. pabaigos Lietuvos muzikos kultūrà, yra kelios pastabos apie èia pasireiūkusias bendraeuropines vargondirbystės tendencijas. Baroko epocha paliko ryūkū pèdsakà Lietuvos vargonū istorijoje, nemažas baroko vargonū paveldas idliko iki mūsų dienū. ūios tradicijos à Lietuvà atėjo id vokieèio įemio (daugiausia id Karaliauèiaus ir Kurū) ir Lenkijos. Vargondirbystės baroko tradicijū sklaidà pasireiūkè tiek per ušsienio meistrams ušsakytus bei èia pastatytus instrumentus (kaip, pavyzdžiui, tai atsitiko su Adamo Gottlobo Casparini vargonais Vilniuje), tiek ir per Lietuvoje apsigyvenusio bei èia dirbusio vargondirbio veiklà. Lietuvoje daug nuveikè Arendtas Gerhardtas Zelle (?–1761), garsaus Karaliauèiaus vargonū meistro Georgo Sigismundo Caspari (1693–1741) mokinyš ir pagalbininkas, Nicolausas Jantsonas (?–1794) ir jo sūnus Friedrichas Samuelis (1764–?), Joachimas Friedrichas Scheelis (?–1782), kiti meistrai²⁴. Jū statyti vargonai àprasmino ir àvirtino barokui būdingà skambėjimo estetikà, ilgam laikui nulèmè vargonū padètà Lietuvoje.

IDVADOS

Iddèstyti teiginiai, apibūdinantys XVIII a. II pusės Lietuvos muzikos kultūros būklè, leidžia padaryti kelias išvadas:

1. XVIII a. Lietuvoje pasiekti muzikinės veiklos mastai bei sukaupias meninio patyrimo lygis buvo rimtas pagrindas adekvatiems ryūkiū meno reidūkiniū bei pasiekimū vertinimams. Tai patvirtina idkeltà prielaidà, kad A. G. Casparini vargonū ušsakymas bei jū statyba buvo ne idimtinis muzikinio gyvenimo àvykis, bet dèsninga kultūrinės raidos apraidka.

2. XVIII a. Lietuvos muzikos kultūra savyje turėjo pakankamai potencijos ir buvo pasirengusi ne

tik „sugerti“ bei absorbuoti id svetur spinduliuojamas pozityvias menines paskatas, bet ir tikslingai jū siekti.

3. XVIII a. Lietuvos muzikos kultūra buvo akivaizdžiai veikiama Vokietijos meninio tradicijū, patyrè baroko ir ūvietimo epochū idėjū poveikà. Tai buvo kultūriniai idūūkiai, à kuriuos buvo tinkamai atsiliepta.

4. A. G. Casparini pastatyti Vilniaus ūv. Dvasios baūnyèios vargonai praturtino Lietuvos kultūros erdvè, praplètè meninio galimybio horizontà. ūiandien sunku spràsti, ar ūie vargonai buvo tinkamai àvertinti amžininkū, taèiau pats jū buvimas suformavo akivaizdžià meninès veiklos dominantè. Beje, tai, kad A. G. Casparini vargonai buvo idsaugoti iki mūsų dienū, tuo tarpu kai dauguma kitū instrumentū, vejjantis besikeièianèias muzikines madas ir juos pastoviai rekonstruojant bei perstatant, neatpaūstamai pakito, – reikūmingas A. G. Casparini paveldo àvertinimo įenkla.

5. A. G. Casparini veiklos pèdsakai Lietuvoje vertintini ūiandien ne tik kaip svarbus XVIII a. muzikos kultūros paveldas, bet ir kaip akivaizdi Lietuvos kultūros jungtis su bendraeuropine dvasine tradicija.

Gauta 2005 01 05

Nuorodos

- 1 Casparini – garsi XVII–XIX a. pradijos vokieèio vargondirbio giminè. Jos pradininkas Adamas Caspar(i) (~ 1590–?). Casparini forma prigijo po to, kai Adamo Caspar(i) sūnus Johannas (1623–1706) itališka maniera transkribavo savo vardà ir pavardè ir pasivadino Eugenu Casparini.
- 2 Įinomoje Ernsto Flade knygoje apie Gottfriedà Silbermannà Eugeno Casparini veiklos ir paveldo tyrimui skirtas net atskiras skyrius (E. Flade, *Gottfried Silbermann. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Orgel- und Klavierbaus im Zeit Bachs*, Leipzig, 1953). E. Casparini, kaip reikūmingas G. Silbermanno pirmtakas, vertinamas ir kitū autoritetingū vargonū istorijos tyrèjū.
- 3 Idliko liudijimai, esà H. G. Trostas turėjo „daug vargo“ su šiuo savo mokiniu (F. Friedrich, ten pat, S. 68).
- 4 J. Adlung, *Musica mechanica organoedi*, hrsg. von J. L. Albrecht und J. F. Agricola, Faksimile-Nachdruck der Ausgabe Berlin 1678, hr. von c. Mahrenholz, Kassel, 1961, S. 286.
- 5 F. Friedrich, *Der Orgelbauer Heinrich Gottfried Trost. Leben-Werk-Leistung*, Leipzig, 1989, S. 68.
- 6 Vilniaus ūv. Dvasios baūnyèios A. G. Casparini vargonai yra idsaugojè beveik visà savo originalumà. Tai vieni reikūmingiausio istorinio vargonū Europoje. Jau daug metū ūio vargonū tyrimu bei restauracija rūpinasi R. Guèas, kurio pirmosios publikacijos skelbtos dar pried tris deimtmèeius (R. Guèas, Kasparinio vargonai Vilniuje, *Muzika ir teatras*, V. 1973). 2001 m., vykiant tarptautinà mokslo tyrimo projektà „1776 m. Adamo Gottlobo Casparini Vilniaus ūv. Dvasios baūnyèios var-

gonai“, kuriame dalyvavo pirmasis istorinio vargonų paveldo specialistai iš kelio Europos šalių, buvo atlikta ir pateikta išsami vargonų dokumentacija (N. Fredriksson, *Caspariniorgeln 1776 I. Vilnius, Helgeands-eller Dominika nerkyrkan*, Dokumentations rapport, Göteborg, 2001).

- ⁷ Priešais, paaiškinantis, kodėl istorinis laikotarpis iki XIX a. pabaigos ilgą laiką susilaukdavo vangaus muzikologų dėmesio, yra kelios. Visų pirma tai lėmė ideologinės sovietmečio nuostatos ignoruoti visa, kas susiję su bažnyčia. Kita priežastis – sunkiai paaiškinamas baiminimasis giliau nagrinėti Lietuvos muzikos istorijos įtakas dėl jo ryšio su lenkų kultūros tradicija. Matyt, būta ir kitų subjektyvių priežasčių.
- ⁸ XVIII a. Lietuvos muzikos paveldo tyrimų situacija negali būti ilgiau toleruojama. Neištirus kultūros įtakos, kyla abejonė, ar nedeformuota vėlesnių epochų kūrybos vertė. Kita vertus, situacija turi keistis ir dėl to, kad XVIII a. epocha, atsiverianti vis nauju nuostabių paveldu, pateikia daugiau neįmintų mąslių, skatinančių mokslininkų susidomėjimą, patraukiančių juos dėmesį. Visa tai tik dar labiau pabrėžia išskirtinius habil. dr. Jūratės Trilupaitienės nuopelnus sugrąžinant XVII–XVIII a. muzikos problematiką į aktualio mokslo tyrimų sferą. Jos mokslo darbai formuoja rimtą pagrindą senosios muzikos studijoms.
- ⁹ Georgas Forsteris (1754–1794) – iškilius mąstytojas, literatas, keliautojas, antrosios Jameso Cooko ekspedicijos aplink pasaulį 1772–1775 m. narys, aktyvus Prancūzų revoliucijos dalyvis.
- ¹⁰ G. Forsteris, *Laiškai iš Vilniaus*, sud. J. Kilius, V., 1988, p. 94.
- ¹¹ Ten pat, p. 231.
- ¹² Elito siekis plėsti kultūros horizontus – ilgalaikė Lietuvos meno raidos tendencija. Puiki šios tendencijos iliustracija – vadinamasis Sapiegos albumas. Komentuodama šią reikšmingą XVII a. muzikos rašmenijos paminklą ir ypač akcentuodama jo sąsają su G. Frescobaldi muzikine tradicija J. Trilupaitienė švelniai pastebi: „...tiems laikams neaiškėtina greita ir ankstyva G. Frescobaldi kūrybos sklaida Lietuvoje tarsi dar kartą patvirtina mintį apie tiesioginius muzikinius ryšius su Italija ir gan brandžią to meto Lietuvos vargonų meno kultūrą“ (*Klavyrinė XVII amžiaus muzika*, parengė J. Trilupaitienė, V., 2004, p. 24). Pateiktas liudijimas atskleidžia dviem aspektais: jis atspindi aiškiai jungtą su bendraeuropinėmis meno tradicijomis, kita vertus, tai savotiškas priminimas, kad XVII–XVIII a. tokia jungtis buvo ananoma esant mecenatų (minėtu atveju – Sapiegos) paramai.
- ¹³ Atsižvelgiant į tai, kad A. G. Casparini veikla visų pirma liudijo vokiečių kultūros tradicijų sklaidą, pateiktas pavyzdžiais buvo siekta atspindėti su vokiečių kultūra susijusią Lietuvos meninės erdvės išmatavimą. Kita vertus, visiškai akivaizdu, kad Lietuvos XVIII a. muzikos kultūra nesiribojo vien „vokiškoju“ meniu.
- ¹⁴ Kunigaikštis Motiejus Radvila (1749–1800) garsėjo kaip melomanas, instrumentinės muzikos autorius, libretų rašytojas, teatro puoselėtojas. Tarp jo muzikos kūrinių išsiskiria *Divertimentas D-Dur*.
- ¹⁵ Dvaro teatrui ir kapelos buvo paplitusios XVIII a. Lietuvoje ir atspindėjo Europoje tradiciniu tapusią viešą didikų gyvenimo būdą. Pagarsėję buvo Radvilų, Oginskių, Tyzenhauzų dvaro teatrai (Tyzenhauzų teatre Gar-

dine nuo 1784 m. vaidindavo net italų operos trupės). Kaip paįmami Laima Budzinauskienė, „...vienas svarbiausių veiksnių, suformavusių aukštą dvarų kultūros lygį buvo mecenatų muzikinis išprusimas. Dvarų kapelų meniniai sugebėjimai buvo rezidencijų reprezentacijos dalis, savotiško finansinio pajėgumo ir išsilavinimo rodiklis“ (L. Budzinauskienė, *XVIII a. pabaigos – XIX a. Lietuvos bažnytinės kapelos. Veikla ir repertuaras*, daktaro disertacijos santrauka, V., 2000, p. 9). Paplitusios buvo ne tik dvaro, bet ir bažnytinės kapelos. Savo disertacijoje L. Budzinauskienė pateikia šiuo būdu apie Vilniaus bažnyčių (Katedros, Trinitoriaus, Šv. Jonų, Šv. Kazimiero, Šv. Dvasios), Zabalių dominikonų, Polocko jėzuitų, Gardino ir Slonimo bernardinų ir kt. kapelas (ten pat).

- ¹⁶ Adamas J. D. Hollando kūrybos muzikiniam teatrui ir Hamburgo XVII a. pabaigos – XVIII a. I pusės operinės tradicijos sąsajos.
- ¹⁷ J. D. Hollando atsikėlimas į Vilnių sutampa su Motiejaus Radvilų mirtimi 1800 metais.
- ¹⁸ Pr. *Klavyrinė XVII amžiaus muzika...*
- ¹⁹ Visai tikėtina, kad J. D. Hollandas ir C. Ph. E. Bachas paplinojo vienas kitą. Abu tuo pačiu metu gyveno Hamburge, muzikavo didelėse miesto bažnyčiose. Be to, J. D. Hollando vardą aptinkame C. Ph. E. Bacho prenumeratorių sąrašuose (C. Ph. E. Bach, *Versuch über die wahre Art das Klavier zu spielen*, Faksimilenachdruck der 1, Auflage, Berlin 1753 und 1762, hrsg. Von L. Hoffmann-Erbrecht, Leipzig, 1969).
- ²⁰ D. E. von Grotthussio biografinius duomenis smulkiau pr.: L. Melnikas, *C. Ph. E. Bachas ir Pabaltijys. Apie brolius Grotthussus*, V., 1997.
- ²¹ Lietuvoje randame net penkis C. P. E. Bacho kūrinių prenumeracinius. Tai jau minėtas J. D. Hollandas, D. E. von Grotthussas ir jo brolis Johannas Ulrichas, Otto Heinrichas von Igelströmas ir kunigaikštienė Radvilienė.
- ²² H. G. Ottenberg, *Carl Philipp Emmanuel Bach*, Leipzig, 1982.
- ²³ Keistas sutapimas: beveik vienu metu Lietuvoje atsirado puikūs dviejų garsio baroko epochos klavišinio instrumentų meistrų kūriniai – A. G. Casparini vargonai ir G. Silbermanno klavikordas. Deja, apie klavikordo tolimesnį likimą šiandien jokiu būdu aptikti nepavyko.
- ²⁴ Vertingos medžiagos apie XVIII a. Lietuvoje dirbusius vargonų meistrus randame Mindaugo Paknio ir Girėno Pavilionio straipsniuose (M. Paknys, *Vargonų meistrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, *Menotyra*, 2001, Nr. 2; G. Pavilionis, Lietuvos barokinio vargonų vieta Europos vargonų kontekste, Istorinis normatyvumas: problemos ir tyrinėjimai, *Dailė*, 2003, t. 30).

Leonidas Melnikas

THE LITHUANIAN DIMENSION OF THE WORKS OF ADAM GOTTLÖB CASPARINI

Summary

The article draws on the Lithuanian work of Adam Gottlob Casparini who in 1776 created a world-class baroque organ at the Church of the Holy Spirit in Vilnius. The author also concentrates on the state of development of musical culture in Lithuania in the second half of the eighteenth century in general. The

Lithuanian musical culture of the time was both sufficiently developed and integrated with musical culture of Europe as a whole to enable the use and absorption of the Casparini organ into Vilnius musical life. Also, emblematic of this culture were the activities of Johann David Holland, a professional musician who came to Lithuania from Hamburg, of Dietrich

Ewald von Grotthuss, an aristocratic lover of music and benefactor of musicians, and of several German organ masters who lived in Lithuania and built a number of excellent instruments. These examples reflect the multilayered quality of musical life of Lithuania during that period and show its connection with the pan-European processes of artistic development.